

Ц 14439.

Д. КАРДАШ

**УКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛІЗМ**

ПРАГА 1940

СЕКЦІЯ МИСТЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЖУРНАЛІСТІВ УНО В ПРАЗІ

**СЕКЦІЯ
МИСТЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЖУРНАЛІСТІВ
УНО В ПРАЗІ**

має на складі:

1. Погруддя вождів та Гол. Отамана С. Петлюри з теракоти, висота 18 см.

Ціна за 1 шт. 10 RM.

2. Портрети вождів, Гол. Отамана С. Петлюри, Святослава Хороброго, Поляглих Героїв: З. Коссака, О. Басарабової, Д. Данилишина, В. Біласа. Величина: 35—25, 32—33 см.

Ціна за примірник 1 RM.

3. Шкільні стінні гасла з гарною оздобою

Ціна за 12 штук 2 RM.

4. Листівки: Мужів української історії; Героїв Городка; шкільні; різдвяні. Ціна за шт. 0.10 RM.

5. Книжки: О. Ольжич: „Вежі“, ціна 0.60 RM; В. М-к „Городок Ягайлонський“, ціна 0.50 RM, Др. С. Володимирів: „Українська Земля“ (відбитка з кал. „Сурми“), ціна 0.30 RM; О. Шт.: „Віки говорять“ (відб. з кал. „Сурми“), ціна 0.30 RM; Д. Кардаш: „Український націоналізм“ (відб. з кал. „Сурми“), ціна 0.30 RM; О. Лашенко: „Культурне життя на Україні“ (відб. з кал. „Сурми“), ціна 0.40 RM; Збірник Українського Наукового Інституту в Америці. Ціна 5 RM.

6. Інші видання. На бажання висилаються катал. Книгарням і кольпортерам дається опуст.

Замовлення адресувати:

В Протектораті й Німеччині:

Postfach 210. Hauptpostamt, Prag;

в Генерал-Губернаторстві:

Postfach 221, Hauptpostamt, Krakau.

Гроші пересилати:

в Протектораті та Німеччині на адресу:

UNO, Praha III., Josefská 2/II., Protektorat,

з допискою: „Бібл.“ або залученими складанками;

в Генерал-Губернаторстві на:

Ukrainbank, Krakau, Gertrudestrasse 12/II.,

**з допискою „Виховна Бібліотека“, Конто ч. 121,
або складанками Українбанку з тією ж допискою.**

9.14439

SLOVANSKÁ KNİHOVNA

3186244186

Д. КАРДАШ

233129

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

Націоналізм значить світогляд, що в основу суспільно-політичного думання і чину кладе ідею нації. В своєму теперішньому вигляді, як новітній тоталітарний рух, оформився націоналізм на Україні і в Європі аж по Світовій війні. Але як свідомість, що дає вихід найбільш істотним і органічним проявам національної спільноти, зазначив він себе у відповідних для свого часу формах на протязі цілої історії українського народу.

Ідея вивершености та єдности нації, гін до її всестороннього розросту назовні, вождівська засада, войовничість з усією гієрархією її чеснот, віра у покликання і призначення української нації та героїчне нап'яття в службі національному ідеалу (ідея Слави) — всі ці риси, питоменні українському націоналізмові, стріваємо повно розвинені вже у княжій та козацькій добі нашої історії. „Слово о Полку Ігореві“, чи Галицько-Волинський Літопис, Величкові писання, або „Милость Божія“ — є нестерельними документами цієї духовости і тому такі вони близькі нам тепер.*)

XIX. століття значило в українській історії добу упадку національного нап'яття, добу затуманення чітких і ясних ідеалів народу мряками загально-російських та всесвітянських ідей. Але найбільші постаті цього часу — Шевченко, Франко, Леся Українка — наперекір духові своєї доби і своєму вихованню, піднімаючись на висоти творчої інтуїції і прозріння, є повновартними та досконалыми проявами власне цієї націоналістичної духовости. Їх самостійництво, їх революційність, їх непогамована войовничість, вся національність їхньої істоти — про це повно і яскраво свідчать.

В другій половині XIX. ст. формулує націоналістичне становище проти повені рутенства і драгоманівщини — ряд суспільно-культурних діячів, як Кониський, Грінченко, Бучинський та інші.

На межі XIX. і XX. ст. настає, одначе, новий зворот — перше новітнє політично-програмове поставлення ідеї українського націоналізму. 1900. року Микола Міхновський формулує його засади у брошурі „Самостійна Україна“, що схоплює програму

*) Див.: О. К. „Українська історична свідомість“ в Альманасі „Зарева“, Краків, 1940 р., та Збірник „Золоте слово“, Прага, 1940.

К. У. Н. О. № 300

першої революційної української партії — РУП. Найістотніше в ній — це постулат єдиної соборної самостійної України.

Микола Міхновський став основоположником цього нового українського націоналізму. Хоч у РУП переважали соціалістичні елементи, і націоналісти з Міхновським його покинули, не припинив він своєї роботи, а заклав Українську Народню Партію, що працювала аж до 1917. р. Її програма спіралася на засадах вперше схоплених у „Самостійній Україні“. Партія повела широку пропагандивну діяльність, видаючи у Львові, а потім нелегально на Східніх Землях, власний часопис під цією назвою. „Українська нація мусить піти шляхом націоналізму, перейде його і повалить все, що стоятиме перепоною на цій дорозі“ — пише одна з брошур партії ще перед революцією 1905. р.

Від 1904. р. з рамени УНП діє боєво-терористична група „Оборона України“, що переводить ряд динамітових замахів на царські пам'ятники в Києві, Одесі і Полтаві та пам'ятник Пушкіна в Харкові. Провідником її був Віктор Чеховський, що впав у Світовій війні.

Без ідеологічно-програмового оформлення виростала націоналістична стихія в атмосфері передвоєнного напруження в Галичині в 1913-1914 р. р. (Сокільський здвиг та Студентський зїзд). Тут націоналістичні настрої знайшли свою форму у державницьких, самостійницьких стремліннях та мілітаристичному наставленні української молоді. Тоді виростали люди, що пізніше творили українську національну революцію, зокрема сл. п. Євген Коновалець та Андрій Мельник. Змаганням молоді повстали в Галичині „Січові Стрільці“, що за війни поставили, вперше від сотні літ, український збройний леґіон, який мав на меті, буючись по боці Осередніх Держав, вибороти самостійність для поневоленої царською Москвою України.

Збройний чин Українських Січових Стрільців зрушив українство з мертвої точки мирної організаційної праці. „Союз визволення України“, що в Осередніх Державах веде своєю роботу серед чужинців та полонених українців по таборах — зрушив до рішучих кроків українську політичну думку. І коли 1917. р. заломалися коліна під російською монархією, українське вояцтво було перше там, де треба було валити рештки ненависного чужинецького режіму.

Стався нечуваний спонтанний вибух стихії націоналізму в українських вояцьких та селянських масах. Вчора ще несвідомі свого імени, сьогодні, ведені непомильним інстинктом, прагнули вони, запричастившись української національної ідеї, здійснити її негайно в державному чині. Дисциплінована і осяяна потужною ідеєю українська вояцька маса становила тоді могутнє джерело сили і, вміло її використовуючи, можна було доконати чуд.

Праці над українським вояцтвом присвятив себе Міхновський зі своїми співробітниками. Його заходом скликано I. і II. Військовий Зїзд, які поставили в розпорядження тодішнього українського уряду — Центральної Ради — півтора мільйона багнетів та вимагали рішучої політики супроти „Тимчасового уряду“ за самостійність України.

За революції Міхновський закладає нову партію — Соціалістів-Самостійників, що її суспільна програма є першою програмою новітнього тоталітарного націоналізму. Офіційна назва ідеології була „націонал-соціалізм“. Соціалісти-самостійники домагалися незалежної української державности, національної, а не партійної політики проводу держави і усунення партійного розбиття. Організація збройних сил України становила істотну частину програми.

Офіційні провідники української революції 1917. року, без виїмку соціалісти, робили одначе все, щоб зірвати і підломати творену Міхновським українську збройну силу. Пропаганда українського націоналізму була ще заслаба, аби перемогти соціалістичну демагогію. Демобілізуючи вояцтво, не створивши української національної армії 1917. р., мусіла Українська Держава стати жертвою ворожої навали і творити цю армію вже в боротьбі на кількох фронтах, в безнадійних умовах.

В цій боротьбі висунулись інші постаті. Ідеолог українського націоналізму Микола Міхновський організує ще на Лівобережжі диверсію проти Денікінської армії, пізніше проти нової окупації і гине з власної руки 1923. р. у ворожій в'язниці. Практично здійсняли його націоналістичні ідеї самоздійснення і об'єднання України та військовости інші особи: Симон Петлюра та його вояцьке оточення, в якому перше місце займають Команданти Січових Стрільців — полк. Коновалець та полк. Мельник.

Ще у військовому полоні, в таборі біля Царицина бачать Е. Коновалець та А. Мельник неминучий розвиток війни і ведуть підготовчу працю над своїми товаришами, щоб вони були готові до відповідальних завдань творення збройної сили української нації.

Вирвавшись з табору на весні 1917. р., пробиваються вони до Києва і ставлять себе в розпорядження Центральної Ради. Так повстає під їх проводом Галицько-Буковинський курінь, що поруч з Червоними Гайдамаками Симона Петлюри здушує повстання в Києві у грудні місяці та боронить столиці перед наступом Муравйова, уможливаючи проголошення державної самостійности України.

Без політикування і самопропаганди, як справжні люди чину, здійснили ці два провідники, команданти Січових Стрільців свою націоналістичну програму, втілюючи її в державну дійсність і збройні чини України.

За гетьманату, розв'язані і розброєні з хвилею проголошення Скоропадським федерації з Москвою, піднімають вони знову зброю за державну самостійність України і второвують шлях С. Петлюрі і Директорії до Києва. Послідовні соборники, що зуміли жити життям цілості і підпорядкувати регіональне загальному, уможливили вони своїми чинами акт 22. січня 1919. р., коли полишена ними перед 4-ма роками, Західня Україна прилучилася до свого материка.

В дальших роках тяжкої боротьби аж до осені 1919. р. Корпус Січових Стрільців це найкраща частина і опора української армії, коли об'єднана ця армія з А. Мельником, як шефом Штабу, вкриває себе славою за нового походу на Київ. Далі війна на три фронти, тиф, чотирикутник смерті.

Нерівна боротьба хилиться до кінця. Уряд УНР починає переговори з Польщею щодо припинення війни і спільної акції проти другого противника. Галицька армія перейшла до Денікіна. Партикуляризм перемогли.

Е. Коновалець і А. Мельник не хочуть прикладати рук до роз'єднання України. Наближається новий, відмінний період боротьби і до нього треба бути готовими. На нараді в Чарторії корпус, як військова одиниця, розв'язується. Кожному Січовому Стрільцеві дається вибору або перейти до інших частин або іти в підпілля. Стрільська Рада, як найвищий орган СС, наставляється на революційну підпольну боротьбу на українських землях.

Рада розсилає своїх людей у всі закутки України та еміграції.

На Західніх Українських Землях закладають тоді Січові Стрільці Українську Військову Організацію, на Закарпатті — військово-революційну організацію „Воля“ (липень 1920. р.).

У перший рік свого існування УВО звертає увагу на відновлення розгромленого у Визвольних Змаганнях громадського життя ЗУЗ. Приступлено до видавання газети „Наш Шлях“, відновлено діяльність цілого ряду товариств: Сокіл, Академічна Громада, Комітет Української Молоді, Академічна Поміч, Студентський Союз, та поведено акцію боротьби за український університет. Рівночасно вдержувано зв'язок із материком, щоб закріпитися тим в різних установах та ділянках життя.

В серпні 1920. р. відбувається в Празі координаційний зїзд. Акція УВО кріпшає. Е. Коновалець, що перебував у Центральній Європі, вертається до краю і особисто керує боевою роботою. 21. вересня 1921. р. має місце замах Федака на Пилсудського і львівського воеводу Ґрабовського.

Виявлений, мусить Е. Коновалець перенести провід організації за кордон, щоб забезпечити акції тяглість і тривалість керу-

вання. Приходить до поширення діяльності організації і закріплення її на європейській та заокеанській еміграції.

Весну, літо і осінь 1922. р. виповнює цілий ряд саботажів, збройних нападів на поліцейні і військові об'єкти, мости, залізниці, нищення польських колоністів, протиподаткова, противиборча, та протиконскрипційна акція і бойкот польських шкіл. Цілий цей рік пройшов під знаком так званої малої війни УВО з Польщею. В ній упало багато боеків, між ними Луцейко, Крупа та інші. Тоді мав місце теж атентат на провідника угодовецької групи Твердохліба.

1923. р. полк. А. Мельник, Краєвий Командант Організації, іде, засуджений на 6 літ, до в'язниці. В тюрмі гине О. Басарабова.

Визнання Радою Амбасадорів ЗУЗ за Польщею стрясло українським політичним життям. Цей акт дав Польщі можливість застосувати терор та екстермінаційну політику супроти українства. Польський натиск призвів до розбиття української суспільності, що до того вся стояла на становищі невизнання створеного стану та засаді революційної боротьби. Серед громадянства закреслюються два політичні табори: партійний, легальний світ, що, зазнавши польську дійсність, думав легальним шляхом зберігати і розбудовувати національні вартості, і УВО, що, не визнаючи польської окупації, кликало нарід до перманентної революційної боротьби. Відкидаючи орієнтації на зовнішні сили, Організація ставить для себе на пряму визвольно-революційну лінію та намагається поширити ідеологічно-політичну базу, сприяючи й помагаючи при заложенні легального вияву „Заграда“ з Дмитром Донцовим на чолі. Створена для цьогож Українська Партія Національної Роботи себе, одначе, не виправдала, і зліквідувалася.

Донцов, давній радикальний самостійник, висувається в 20. роках на перше місце, як визначний ідеолог націоналістичного руху, в своїх працях, що з них головна „Націоналізм“, і публіцистичних писаннях у „Літературно Науковому Вістнику“ та „Вістнику“.

У Празі Організація закладає 1925. р. Групу Національної Молоді, у Львові 1926. р. — Союз Української Національної Молоді. В Подєбрадах повстає 1925. р. Легія Українських Націоналістів, що співпрацює з Групою.

Сама Організація веде в цей час невеликою боевою групою з кільканадцятьох душ широку боеву роботу, що розвіює в українській суспільності пригноблення та дає їй емоцію і дороговкази чинної боротьби.

Нові методи боевої роботи і досконала техніка давали можливість успішно тримати в неспокою весь польський державний апарат на ЗУЗ. Треба згадати такі події, як збройна сутичка з польською поліцією у лісах під Перемишлянами, напади на пошту

біля Богородчан, двократна експропріяція на поштовому уряді у Калуші, напад на пошту у Сьремі і на податковий уряд в Долині, збройна боротьба групи боеків з польським поліційним відділом, дужчим чисельно і технічно — у Темерівцях, напад на головну пошту у Львові, замах на Президента Польщі Войцеховського і. т. д.

З людей, що вели пробоеву роботу, належить згадати сотника Ю. Головінського, О. Сеника, Я. Барановського, В. Дубаневича, А. Оленського, Б. Шумського та ін. Завершенням їх акції був процес т. зв. „Дванадцятки“ у Львові 1926. р. Неодин з цих людей заплатив за свою роботу життям.

1927 р., у звязку зі шкільною акцією, вбито львівського шкільного куратора Собінського. В листопаді 1928. р. має місце велика масова акція з нагоди десятиріччя проголошення Української Держави на ЗУЗ. В цілому краю організовано масові демонстрації, де приходить до більших або менших сутичок з поліцією, зокрема у Львові, Стрию, Сокалі. Нищено символи польської влади на українських землях: памятники, таблиці, роззброювано поліцію, руйновано засоби комунікації.

1929. р. dokonується успішної експропріяції на поштовому уряді у Львові при вулиці Глибокій та нападу при вул. Городецькій, що при ньому гине Любович.

Тимчасом підготовлялося об'єднання політичної роботи різних націоналістичних груп. 1927. р. відбулася перша, в квітні 1928. — друга Конференція Українських Націоналістів. На них усталено світоглядovu і програмovu базу, на якій рух спірався.

Процес світоглядového оформлення в цих літах проходить інтензивно й на материкy. Повстає Спілька Української Молоді (СУМ), провідна лінія літератури є націоналістична-(ВАПЛІТЕ та інші групи); те ж спостерігаємо в театрі, музиці, образотворчому мистецтві, науці.*)

Підготова об'єднання завершилася Першим Конгресом Українських Націоналістів за участю представників усіх українських земель. Конгрес відбувся зимою 1929. р. і на ньому формально закладено Організацію Українських Націоналістів, прийнято програму і устрій та проголошено вождя і перший Провід. УВО перетворилося у військову референтуру ОУН.

Окреслення світоглядОВОї та програмОВОї бази дало новий розгін суспільно-політичній діяльності Організації. Приходить ідеологічне та політичне поглиблення роботи. Це вже, одначе, не шукання нових шляхів, як було у 20-тих роках, а певний себе марш до знаної мети. Початок 30-тих років позначає яскраве, пропагандивне ставлення засад націоналістичної, революційної

* про це дивись нариси С. Николишина: Націоналізм в літературі . . . та „Культурна політика і культурний процес на Україні.“

тактики, серед опортуністичного загалу. (Ряд органів на ЗУЗ, „Розбудова Нації“ за кордоном). Цей загал заскочений тим, що військово-боеву акцію ОУН заступила політично повна програма і організація, загрожуючи впливу всіх інших політичних течій і груп.

Так приходять остаточний двоподіл таборів скрізь, де живуть українці, коли з одного боку стали всі легальні партії і угруповання, а з другого ОУН, з її підпольною організацією сил і революційною тактикою.

Організація в цей час переводить ряд боєвих і масових акцій. 1930. р. відбувається широка саботажева акція, що на неї Польща відповіла знаною пацифікацією ЗУЗ. Має місце теж напад на пошту під Бібркою, де гине Гриць Пісецький. Цього року падає Краєвий Командант ОУН Юліян Головінський.

1931. р. відбувається атентат на Голуфка і комісара Чеховського.

В грудні 1932. р. приходять до нападу на поштовий уряд у Городку Ягайлонським, при чому гинуть Старик, Березинський, Данилишин і Білас. Переводиться широка протимонополева і шкільна акція.

В звязку з екстермінаційною акцією ворога, dokonується замаху Лемика. 16. червня 1934. р. Мацейко забиває міністра внутрішніх справ Польщі Перацького. В липні 1934. р. забито проф. Бабія, як репрезентанта полонізації українського шкільництва. Польський уряд засилає сотки української молоді і громадянства до концентраційного табору в Березі Картузькій.

В цей час рух шириться теж по всіх еміграційних теренах, особливо заокеанських, в Канаді, та Сполучених Державах Північної Америки, що стають його матеріальною базою.

По 1934. році, що спричинює великий фізичний розгром, приходять новий етап: духово-ідейної та чисельної експанзії Організації в масі. З організації старшин і молоді стає вона масовим рухом, спертим на селянському, робітничому і ремісничому елементі.

В 1936-37. роках відбуваються широкі акції: протикомуністична, шкільна та сипання могил і часті збройні сутички з поліцією; ці останні зокрема в Дрогобиччині, Стрийщині, Сокальщині, Бережанщині та на Волині.

Літа 1935-39. неяска своїми акціями, зате далекосяглі тою виховною роботою, яку переведено на низах. Це вони дали рухові міцну основу і неподільне володіння українською силою, що показало себе в роках 1938-39.

В другій половині 30-тих років Організація стає певною ногою на Закарпатті, що уможливило його пізнішу активність за короткої державності, на Буковині та Басарабії (процес за демонстрацію в Черновецькому театрі та „Самостійности“ 1937. р.), у Франції та в Південній Америці (Аргентина, Бразилія, Парагвай).

Активність Організації супроти українського материка починає непокоїти противника. Він висилає за-кордон свого агента, що, забезпечений допорушеннями місцевої групи, підступно навязує контакт з вождем і забиває його пекельною машиною 23. травня 1938. року.

Вождь-Основоположник падає смертю воюка.

Його місце займає визначений ним наступник, найближчий співробітник в керуванні Січовими Стрільцями та УВО, Голова найвищої краєвої установи — Сенату ОУН.

Тимчасом наростає європейська криза. В перспективі розвалу Чехословаччини виникає можливість бодай часово ставити українську проблему на Закарпатті.

Осінь 1938. року — це нова грань в історії націоналістичного руху, що започаткувала черговий етап його розвитку.

Встигнувши за цей час здобути переважне становище серед українського суспільства та представляючи єдину реальну його силу, рух починає думати і діяти ширшими категоріями. Ідеї руху опановують і починають керувати працею в кожній ділянці національного життя.

Державність Карпатської України завдячується тільки пляновій внутрішньо-організаційній та зовнішньо-політичній акції ОУН. Тому теж все будівництво Карпатської України несе слід впливу націоналізму. Ентузіазм народніх мас та гарячкова праця провідного елемента створили незабутню традицію. А героїчна постава Карпатської Січі дала всій Україні нову легенду і новий національний патос. Між тими, що полягли, були визначні націоналісти ЗУЗ і Закарпаття: М. Колодзінський, Ф. Тацинець, З. Коссак, О. Блестів та ін.

Перед лицем нової, на цей раз польської кризи, Україна покладає свої надії тільки на ОУН, що готується до рішучої акції.

Тимчасом відбувається вкінці серпня 1939. року Другий Великий Збір Українських Націоналістів в приязності представників земель і всіх еміграційних теренів, який проголосив вождя Наступника та де покликано наново Провід У. Н. Його рисою, в протилежність до Першого Конгресу, який фіксував передовсім ідеологічну базу руху, є натиск на Програмовість. Це відповідало етапові, що його рух осягнув, та означало готовість націоналізму до розв'язки близьких великих завдань.

Зовнішня ситуація робила безвиглядною постановку зриву на Західних Українських Землях. Але всеж партизанська акція ОУН проти Польщі в середині вересня 1939. року багато спричинилася до її скорого кінця.

Ведена твердою рукою вождя Андрія Мельника, охоплює ОУН цілість національного життя, готова до чину та розгорнення роботи в найширшому мірілі.

**ЗАХОДОМ СЕКЦІЇ МИСТЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ
ТА ЖУРНАЛІСТІВ УНО В ПРАЗІ**

В И Х О Д И Т Ь

великий, багато ілюстрований

КАЛЕНДАР - АЛЬМАНАХ

„СУРМИ“

на 1941 рік.

Календар буде необхідним підручником для кожного культурно-освітнього працівника та містить такі матеріяли: дати історичних річниць, дані про українську територію, населення та природні багатства; огляд історичних подій та української культури у всіх ділянках; короткий виклад історії націоналістичного руху; засади позашкільної освіти, статті з ділянки виховання дітей та молоді, про українську звичаєвість, правила декорації домівок, уживання національних барв та ін.

Ціна за 1 прим. 1.50 RM.

Адреса для замовлень на 2. стор. окладинки.

3. —
U 14439

3186244186

**СЕКЦІЯ
МИСТЦІВ, ПИСЬМЕННИКІВ ТА ЖУРНАЛІСТІВ
УНО В ПРАЗІ**

висилає на замовлення такі видання:

	Ц і н а :
1. О. Олесь: Княжа Україна.	2·50 RM
2. І. Ірлявський: Моя Весна.	0·75 „
3. Л. Мосендз: Вічний Корабель.	0·30 „
4. Г. Чупринка: Твори.	3·50 „
5. Ю. Дараган: Сагайдак.	0·75 „
Ю. Сірий: Леся Українка.	0·30 „
Д. Антонович: Триста років українського театру.	2·25 „
Д. Щербаківський: Українське мистецтво.	3·40 „
Модерне українське мистецтво.	1·50 „
В. Січинський: Архітектура старокнязівської доби.	2·50 „
Ф. Вовк: Студії з укр. етнографії та антропології.	5·00 „
С. Смаль-Стоцький: Розвиток поглядів про сімю словянських мов і їх взаємне споріднення.	1·00 „
Др. М. Антонович: Історія України. Княжа доба.	1·00 „
В. Гармашів: Шкільна гігієна.	1·35 „
Ф. Щербина: Статистика.	2·50 „

Адреса для замовлень на 2. стор. окладинки.